

# วัดบวรสถานสุทธารวาส

“วัด”ในเขตพระราชวังบวรสถานมงคล



วัดบวรสถานสุทธารวาส หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า “วัดพระแก้ววังหน้า” เป็นวัดตั้งอยู่ในเขตพระราชวังบวรสถานมงคล เช่นเดียวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามตั้งอยู่ในเขตพระบรมมหาราชวัง วัดบวรสถานสุทธารวาสแห่งนี้จึงไม่มีพระภิกษุจำพรรษาเช่นกัน สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ สร้างถวายเพื่อเป็นพุทธบูชา เดิมบริเวณนี้สมเด็จพระ

พระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลที่ ๑ โปรดให้สร้างวัดประธานแก่ หลวงจีนนางแมน ผู้เป็นมารดาของนักร้องคือและนักร้องภาพระสนมเอกของพระองค์ ซึ่งเป็นพระธิดาของสมเด็จพระอุไทยราชา พระเจ้ากรุงกัมพูชา พร้อมทั้งซื้อที่ดินเป็นบวรอยู่จำศีลภาวนา ครั้งนั้นเรียกว่า “วัดหลวงซี” ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๒ ไม่มีซื้ออันสมควรแก่การอุปการะ วัดนี้จึงชำรุดทรุดโทรมลง สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาเสนาณรงค์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๒ จึงโปรดให้รื้อวัดหลวงซี ทำเป็นสวนเลี้ยงกระต่าย สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสพ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๓ ทรงอุทิศบริเวณสวนกระต่าย โปรดให้สร้างวัดขึ้นใหม่ พระราชทานนามว่า “วัดบวรสถานสุทธาวาส” เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และเพื่อทรงแก้บน หรือเฉลิมพระเกียรติเมื่อครั้งได้เสด็จยกกองทัพไปปราบกบฏเวียงจันทน์ในปีพุทธศักราช ๒๓๖๘ พระอุโบสถนี้แต่เดิมนั้นสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสพ มีพระดำริสร้างเป็นยอดปราสาท แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดห้ามไว้ เพราะไม่มีธรรมเนียมการสร้างยอดปราสาท ในพระราชวังบวรสถานมงคลมาก่อน สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสพ จึงทรงเปลี่ยนเป็นหลังคาทรงจตุรมุข และทรงสร้างพระประธานปางประธานอภัยประดิษฐานในพระอุโบสถ แต่ยังไม่ทันแล้วเสร็จสมบูรณ์ พระองค์เสด็จสวรรคตในปีพุทธศักราช ๒๓๗๕ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงดำเนิการก่อสร้างวัดบวรสถานสุทธาวาสต่อ พระองค์มีพระราชดำริโปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่องค์ มาประดิษฐานในพระอุโบสถแห่งนี้ จึงโปรดให้พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอิศราพงศ์ สร้างฐานชุกชีสำหรับตั้งบุษบกกลางพระอุโบสถ และให้เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง ตำนานพระพุทธรูปสี่องค์ และเรื่องอดีตพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ บนผนังทั้งสี่ด้าน หลังบานประตูหน้าต่างเขียนภาพเทพเจ้าอินดูปางต่าง ๆ เหมือนกับวัดสุทัศนเทพวราราม แต่การยังไม่แล้วเสร็จ พระองค์เสด็จสวรรคตเสียก่อน ในปีพุทธศักราช ๒๔๐๘ พระราชดำริที่จะอัญเชิญพระพุทธรูปสี่องค์มาประดิษฐานที่พระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาสแห่งนี้ก็ล้มเลิกไป หลังจากนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนิการสร้างเพิ่มเติมจนแล้วเสร็จเรียบร้อยสมบูรณ์

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โปรดให้กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ เป็นพระมหาอุปราชวังบวรสถานมงคล หลังจากกรมหมื่นบวรวิไชยชาญเสด็จสวรรคต ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลก็ว่าง ในปีพุทธศักราช ๒๔๒๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาตำแหน่ง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เป็น มกุฎราชกุมาร ทรงมีพระราชกฤษฎีกายกเลิกตำแหน่งพระมหาอุปราชฝ่ายหน้า นับตั้งแต่นั้นมา

ในปีพุทธศักราช ๒๔๔๓ พระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส ได้รับการตกแต่งให้ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระศพ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร พระอุโบสถจึงเปลี่ยนนามเป็น “พระเมรุพิมาน” โดยโปรดให้จัดงานพระศพสมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ พระบรมราชอุปัทยาจารย์ก่อน แล้วจึงจัดงานพระศพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ หลังจากนั้นได้มีการใช้พระเมรุพิมานจัดงานพระศพเจ้านายอีกหลายพระองค์ ปัจจุบันบริเวณวัดบวรสถานสุทธาวาส เป็นที่ตั้งของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์



ลักษณะสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ

### ลักษณะสถาปัตยกรรม

พระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทรงไทยจัตุรมุข คือ เป็นอาคารสี่เหลี่ยม มีมุขยื่นออกทั้งสี่ด้านตั้งอยู่บนฐานไพทีขนาดใหญ่ ซึ่งตั้งซ้อนบนฐาน ๓ ชั้น เป็นลานมีบันไดทางขึ้นกว้างใหญ่ทั้งสี่ด้าน หน้ามุขทั้งสี่มีพาไลยื่นออกมา มีเสาระเบียงขนาดใหญ่ทรงสี่เหลี่ยมลอมุมรองรับชายคาพาไล หลังคาซ้อนสองชั้นมุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี เครื่องบนหลังคาประดับด้วยเครื่องลายองเช่น ช่อฟ้าปากปลา คือ ปลายจอยองขึ้นเป็นแบบศิลปะของวังหน้า ไม่ได้เป็นจอยแหลมลงแบบปากนกของวังหลวง ไบระกา ครึ่งหนึ่งเป็นไม้ตรง ส่วนล่างต่อลงมาทำเป็นตัวล้อยองแบบนาคสะดุ้ง ส่วนปลาย



หน้าบัน

ที่เป็นทางหงส์นั้นเป็นแบบนาคเป็นอน หน้าบันของพระอุโบสถทั้งสี่ด้าน ประดับด้วยลวดลายปูนปั้นลายพฤกษา ประดับกระจกสี บานประตู-หน้าต่าง ด้านนอก ตกแต่งเป็นลวดลายประดับกระจกลายยาลายแก้วชิงดวง และ ซุ้มประตู-หน้าต่างประดับด้วยลายปูนปั้นเป็นลวดลายดอกไม้เครือเถาลงรักปิดทองประดับกระจกสีและเครื่อง ถ้วยชาม ลักษณะลวดลายได้รับอิทธิพลศิลปะแบบตะวันตก



พระประธานภายในพระอุโบสถ เป็นปางประธานอภัย

## พระประธานภายในพระอุโบสถ

พระประธาน ของพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ลงรักปิดทองปางประธานอภัย ประดิษฐานอยู่บนบุษบก ด้านหลังองค์พระประดับด้วยลวดลายปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี มีจารึกบนแผ่นหินอ่อนเป็นบท “พุทธคุณ” กล่าวสรรเสริญองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาดิศัยพลเสพ ในรัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดให้สร้างขึ้นสำหรับประดิษฐานบนฐานชุกชีและบุษบกครอบ แต่ยังไม่ทันแล้วเสร็จพระองค์ก็ทรงพระประชวรหนัก เมื่อใกล้จะสวรรคตพระองค์ทรงจบบพระหัตถ์ผ้าห่มพระประธานไว้ แล้วประทานพระองค์เจ้า

คาราวตีไว้ ดำรัสสั่งว่า ต่อไปถ้าท่านผู้ใดเป็นใหญ่ได้ทรงบูรณะวัดนั้น ให้ถวายผ้าผืนนี้และทรงให้พระให้ด้วย ซึ่ง  
ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงรับผ้าผืนนั้นและทรงพระพุทธรูป ถวายสมดัง  
พระราชอุทิศกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ



ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ตอน กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ยกกองทัพหลวงขึ้นไปรบกับพม่าที่ปกครองเมืองเชียงใหม่  
แล้วอัญเชิญพระพุทธรูปหิงค์กลับสู่กรุงเทพมหานคร

## จิตรกรรมฝาผนัง

จิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธารามแห่งนี้ ประดับเต็มผนังทั้งสี่ด้านเขียนโดยฝีมือของครูช่างหลายท่าน โดยมีพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอิศราพงศ์เป็นแม่กอง ช่างที่มีชื่อในสมัยนั้น เช่น พระอาจารย์แดง นายมัน และช่างอีกหลายท่าน เทคนิคในการเขียนจิตรกรรมแห่งนี้ใช้สีฝุ่นบนรองพื้นดินสอพอง ภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่อง ตำนานพระพุทธสิหิงค์ และอดีตพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ บานหน้าต่างมีภาพเทพเจ้าฮินดูปางต่างๆ พระคเณศ นารายณ์สิบปาง และอมนุษย์ของอินเดีย ทั้งที่ปรากฏในมหาภารต คัมภีร์ และคัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ มีทั้งฝีมือดีและด้อยคละเคล้ากัน ดังที่สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ นิพนธ์ไว้ว่า เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังงามเยี่ยมแห่งหนึ่งเท่าที่เหลือในปัจจุบัน เจ้าฟ้าอิศราพงศ์ เป็นแม่กองจัดช่างฝีมือเข้าเขียน มีฝีมือพระอาจารย์แดงวัดหงส์รัตนารามเขียนภาพชนช้างไว้ห้องหนึ่ง อีกห้องหนึ่งเป็นภาพฝีมือนายมัน คือ ภาพการตั้งทานลูกกัลปพฤกษ์



ภาพเขียนฝีมือพระอาจารย์แดงวัดหงส์รัตนาราม ตอน

การชนช้างระหว่างพระเจ้ามหาพรหมเจ้าเมืองเชียงรายกับพระเจ้าสิริราชบุตร พระเจ้ามหาพรหมเป็นฝ่ายแพ้



ภาพเขียนฝีมือนายมัน ภาพการทึงทานลูกกัลปพฤกษ์ ตอน พระร่วง เจ้าเมืองสุโขทัย  
สร้างวิหารประดิษฐานพระพุทธลีหังค์ เณลิมฉลองด้วยการทึงทานลูกกัลปพฤกษ์ มีการแสดง การละเล่นต่างๆ



ภาพหลังบานหน้าต่างภายในพระอุโบสถ

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดนี้ แบ่งผนังเป็น ๒ ตอน คือ จิตรกรรมที่อยู่บริเวณผนัง  
ตอนบน ตั้งแต่ใต้เพดานถึงเส้นลวดเหนือช่องประตูหน้าต่าง และจิตรกรรมที่ผนังตอนล่างระหว่างช่องประตู-  
หน้าต่าง ลำดับเรื่องราวดังนี้ จิตรกรรมที่ผนังตอนบนโดยรอบเป็นจิตรกรรมเรื่องเกี่ยวกับภูมิเทวดา ส่วนบริเวณ

ผนังด้านทิศตะวันตกที่ประดิษฐานพระประธานเขียนภาพสุริยะเทพและจันทรเทพ อยู่ทางซ้าย-ขวาของพระประธาน ถัดลงมาเหนือขอบประตู-หน้าต่าง (ยกเว้นผนังทิศตะวันตก) เล่าเรื่องอดีตพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ การจัดวางองค์ประกอบของภาพยังคงเป็นแบบอุดมคติของไทย แม้ว่าช่างจะเขียนให้มีลักษณะเด่นและซ้ำๆกันทั้งผนัง แต่จากความสามารถของช่างโดยการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของภาพ เช่น ลวดลายลับแลด้านหลังเครื่องทรง กริยาที่ถือพระขรรค์ อาการที่ทอดพระเนตรลงมองดูพระชายาและพระกุมาร ภาพแวดล้อมต่างๆที่แตกต่างกัน ฯลฯ เหล่านี้ ทำให้ผู้ชมเข้าใจว่าหมายถึงอดีตพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ๆ ไม่เกิดความเบื่อในการดูภาพที่แสดงเรื่องซ้ำๆกัน ตรงกันข้ามกลับเป็นการดึงดูดความสนใจได้ดีอีกด้วย การแบ่งกลุ่มภาพของจิตรกรรมฝาผนัง ณ ที่นี้ จะใช้ตัวสถาปัตยกรรม ทิวทัศน์ ต้นไม้ แนวโคตหิน และแม่น้ำ ทำให้ดูภาพเขียนติดต่อกันไปทั้งผนัง แต่ผู้ชมก็สามารถแบ่งแยกเรื่องราวของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ได้โดยดูกลุ่มภาพที่เด่นหรือสำคัญเป็นหลัก ดังกล่าวข้างต้น



จิตรกรรมฝาผนัง เหนือกรอบประตู-หน้าต่าง

ส่วนบนเป็นเรื่องเกี่ยวกับภูมิเทวดา ส่วนล่างเป็นเรื่องอดีตพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ โดยรอบผนังพระอุโบสถ



ผนังตอนล่างระหว่างช่องประตู-หน้าต่าง เป็นภาพเล่าเรื่องตำนาน “พระพุทธ-สิหิงค์” ฉบับพระโพธิรังสี เริ่มจากผนังด้านทิศใต้ของมุขด้านทิศตะวันออก เป็นภาพตอน พระราชาผู้ปกครองเกาะสีหะ ๓ พระองค์ เยี่ยมถามพระอรหันต์ ว่าพระคุณเจ้าเคยเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อยังทรงพระชนม์อยู่หรือไม่ การลำดับภาพ และเรื่องราวจะวนขวาไปจนจบความ ในช่องภาพสมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาสุรสิงหนาทอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ มาจากเมืองเชียงใหม่ และมาประดิษฐานไว้ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ในพระราชวังบวรสถานมงคล ที่ผนังด้านทิศตะวันออกของมุขทิศตะวันออก



จิตรกรรมเล่าเรื่อง ตำนานพระพุทธสิหิงค์ ตอน

ชาวเมืองเชียงใหม่ชักลากเรือที่อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์มาตามลำน้ำ แล้วอัญเชิญเข้าสู่เมืองเชียงใหม่

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่ รัชกาลที่ ๔ ช่างเขียนเริ่มนำวิธีการเขียนภาพแบบ ตะวันตกตามหลักทัศนียภาพ มาผสมผสานกับจิตรกรรมไทยแบบประเพณี สื่อให้เห็นระยะใกล้-ไกล จิตรกรรม ฝาผนังวัดบวรสถานสุทธาราวาสแห่งนี้ ได้รับการยกย่องว่าเป็นการเริ่มต้นงานจิตรกรรมไทยสมัยใหม่ ช่างเขียน ได้มีการผสมผสานจิตรกรรมไทยแบบอุดมคติเข้ากับจิตรกรรมตะวันตกได้อย่างกลมกลืน แสดงความรู้สึกให้มีความสมจริงเหมือนจริงมากขึ้น ทำให้ศิลปะไทยก้าวจากศิลปะประจำชาติหรือศิลปะไทยแบบศิลปะประเพณี ไปสู่ศิลปะสมัยใหม่และศิลปะร่วมสมัยในที่สุด



อิทธิพลการเขียนภาพแบบตะวันตก มีแสง-เงา และระยะใกล้-ไกลเหมือนจริง  
เขียน ผสมผสานจิตรกรรมไทยแบบอุดมคติได้อย่างกลมกลืน



อิทธิพลการเขียนภาพแบบตะวันตก มีระยะใกล้-ไกล ผสมผสานจิตรกรรมไทยแบบอุดมคติได้อย่างกลมกลืน

จะเห็นได้ว่า วัดบวรสถานสุทธารวาส เป็นโบราณสถานสำคัญ มีลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรมที่งดงามแล้ว จิตรกรรมฝาผนังเป็นจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่มีคุณค่ายิ่งในทางศิลปกรรมที่น่ายกย่อง มีประวัติความเป็นมายาวนาน เป็น “วัด” ในพระราชวังบวรสถานมงคลของพระมหาอุปราชหลายพระองค์ ปัจจุบันจะเหลือเพียงพระอุโบสถเท่านั้น แต่คุณค่าของศิลปกรรมนับได้ว่ามีค่าควรแก่การศึกษาหาความรู้อย่างยิ่ง

**\*เรียบเรียงโดย กลุ่มอนุรักษ์จิตรกรรมและประติมากรรม สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร**